

Maria Larionescu, *Economia socială și cooperarea în România. O perspectivă socioistorică comparată*, Polirom, Iași, 2013, 167 p.

Realizată în cadrul programului *Prometeus – economie socială*, lucrarea Mariei Larionescu este, în fapt, un manual adresat unui public larg, format din studenți și cercetători din sfera științelor socioeconomice, a politicilor sociale și a studiilor proceselor de modernizare și dezvoltare, dar și din membri ai unor organizații nonguvernamentale sau clienți ai acestora.

Acest manual oferă publicului său o foarte bogată sinteză a istoriei mișcării cooperatiste românești, plasând-o într-un context pluridimensional – dezvoltarea socioeconomică autohtonă de-a lungul veacurilor, mișcarea și ideile cooperatiste europene, teoriile sociologice românești privind istoria socială a spațiului românesc și căile dezvoltării acestuia, emergența contemporană a unui al treilea sector, al economiei sociale, distinct de cel public și cel privat. Prin realizarea acestei analize complexe se urmărește facilitarea unei mai bune înțelegeri de către publicul manualului a potențialului reprezentat de organizațiile cooperatiste, parte a sectorului economiei sociale, pentru dezvoltarea socială contemporană.

Volumul este deschis de un capitol dedicat precizărilor conceptuale, prezentând trăsăturile generale ale sectorului economiei sociale, din care întreprinderile de tip cooperative fac parte. Este subliniat caracterul social al întreprinderilor din acest sector și specificul social al antreprenoriatului în cadrul acestora și sunt oferite definiții operaționale ale economiei sociale. Acest prim capitol este o schiță a problematicii contemporane în care autoarea încadrează întreaga analiză ce urmează.

Următoarele patru capitole ale cărții sunt dedicate prezentării fundamentelor sociale și economice ale spațiului românesc în perioada premergătoare apariției unei mișcări cooperatiste autohtone. Lumea socială autohtonă este în acest interval una în care predomină satele cu o organizare devălmașă în curs de disoluție, libere sau aflate sub stăpânire boierească. Obștile satești devălmașe joacă încă rolul unui for ce

asigură administrarea cvasiautonomă a teritoriilor rurale românești. Solidaritatea comunitară și implicarea activă în rezolvarea problemelor proprii sunt virtuți ale obștilor devălmașe ce sporesc potențialul acestora pentru adoptarea soluției cooperatiste. Încă din această perioadă începe constituirea unei clase de funcționari satești, meșteșugari, comercianți, mici industriași și țărani înstăriți, o clasă intermediară sau de mijloc între boierime și puterea de stat, având potențialul de a deveni clasa din rândurile căreia s-ar fi recrutat viitorii antreprenori sociali. Problema cooperatiei nu se ridică însă pentru spațiul românesc decât după deschiderea României față de capitalismul Occidental și economia sa de piață și începutul transformării sociale și economice a acesteia. Această epocă este și cea în care comunitățile devălmașe românești, libere sau aservite, se dezagregă în defavoarea țărânimii, prin intensificarea acaparării moșiilor satești de către boieri, prin înrăutățirea condițiilor de muncă, prin foarte defectuoasa împrumutări realizată în 1864, legile tocmelilor agricole ș.a.m.d. – se constituie astfel regimul neoiobag răspunzător în mare parte de ruina economică și socială a țărânimii. O categorie socială antreprenoare, ce ar fi putut să contribuie la dezvoltarea economiei sociale, sunt și vechii comercianți ai perioadei precapitaliste – integrați într-o rețea socială largă, beneficiind de încrederea clienților lor și de o reputație impecabilă în ceea ce privește tranzacțiile realizate. Categoria aceasta însă decade și dispare rapid în fața constituirii aglomerărilor urbane și a dezvoltării comerțului de masă.

Epoca aceasta de pătrundere a capitalismului în spațiul românesc este și una de consolidare a puterii Statului. Controlate de o clasă oligarhică, cele două organizații statale românești își consolidează puterea pătrunzând prin forța legilor în administrația satelor, reglementând activitatea funcționarilor satești anteriori numiți de obștile țărânești. Aceștia devin în aceste condiții mai curând agenți „de reglementare a raporturilor feudale în noile condiții ale pătrunderii economiei

de piață „pe calea prusacă”, prin utilizarea relațiilor tradiționale de dijmă și clacă drept resurse fundamentale pentru construcția noului regim capitalist” (Larionescu, 2013, 38).

Capitolul al 6-lea cuprinde un scurt istoric al cooperăției europene. Începutul cooperăției europene, aflăm în acest capitol, poate fi plasat în comunitățile medievale tradiționale din Franța, Anglia, Irlanda, Germania, în care se dezvoltă, sub impulsul nevoilor de supraviețuire, cooperația în întreprinderile economice. În secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, în Anglia apar primele prăvălii cooperatiste în vreme ce în Germania acelorași vremuri se dezvoltă numeroase tipuri de cooperative de asigurare și de credit. Cooperăția se dezvoltă la începutul secolului al XIX-lea și în Rusia. Mișcarea cooperatistă ia amploare în Europa în prima jumătate a secolului al XIX-lea datorită influenței socialiștilor-utopici – St. Simon, Ch. Fourier, I. P. Proudhon, L. Blanc, R. Owen, F. Lassalle. În a doua jumătate a aceluiași secol se impun diferite modele de organizații cooperatiste – cel din Rochdale, Anglia; modelul Buchez în Franța; cel al cooperăției pe socoteală comună, inițiat de H. Schulze în Germania; modelul cooperăției în agricultură instituit de F. W. Raiffaisen; modelul lui N. F. S. Grundtvig în Danemarca.

Capitolul al 7-lea conține o prezentare a unor contribuții teoretice românești semnificative în chestiunea istoriei sociale și dezvoltării economice și sociale a țării, ce sunt semnificative pentru înțelegerea contextului în care s-a dezvoltat cooperăția românească. Dincolo de viziunea teoreticienilor români de la începutul secolului XX privind mecanismele transformării socio-economice a României sub impactul capitalismului, autoarea subliniază opinia acestora privind soluția cooperatistă, propusă în epocă în principal pentru problemele țăranimii și ale agriculturii. Pentru liberalul Ștefan Zeletin, cooperăția este o construcție artificială ce nu se poate altoi pe realitățile românești, având șanse minime de realizare în rândul unei țăranimi pasive și retrograde și în lipsa unei industrializări reale a țării ce să acutizeze conflictul de clasă între capitaliști și proletari. Mihail Manoilescu subliniază și el

rolul crucial al burgheziei și al industrializării românești, precum și situația gravă a țăranimii pauperizate sub impactul deficiențelor economice predominant agrare a României, controlată de marii moșieri. Dacă în viziunea lui Eugen Lovinescu privind sincronismul evoluției europene este posibilă „grefarea” cooperăției în spațiul românesc și dezvoltarea acesteia, începând cu teoreticienii poporanismului (Constantin Stere și G. Ibrăileanu) și continuând cu cei ai țăranismului (V. Madgearu și M. Ralea) cooperăția este văzută drept soluția problemelor agriculturii românești. Pentru aceștia, pătrunderea capitalismului în spațiul rural românesc poate fi contracarată și evitată prin susținerea agriculturii familiale țăranesti și a cooperăției.

Capitolele 8 și 9 reprezintă un istoric propriu-zis al cooperăției în România. Intelectuali promotori ai mișcării au existat inclusiv în România secolului al XIX-lea. Activitatea cooperatistă propriu-zisă începe să capete oarece amploare spre sfârșitul acestui secol. Primele forme de organizații cooperatiste care apar sunt obștile de arendare și băncile populare, de-a lungul timpului însă, până în preajma celui de-al Doilea Război Mondial, gama organizațiilor cooperatiste s-a diversificat semnificativ. Dintre toate formele de cooperăție, cooperăția de credit este forma cea mai extinsă în România primei jumătăți a secolului XX. În același timp, cooperăția de producție este cea mai puțin extinsă. Cauzele acestei situații sunt identificate de autoare, pe de o parte, în subdezvoltarea cronică a exploatațiilor țăranesti, lipsa posibilităților acestora de integrare pe piață și orientarea resurselor financiare obținute din credite predominant către consumul familiei, în dauna investițiilor pentru dezvoltarea exploatațiilor. O parte semnificativă din culpa subdezvoltării unor ramuri importante ale cooperăției în România – cum ar fi cea de producție, dar și cooperăția de aprovizionare, de consum și de desfacere – este identificată în evoluția raporturilor dintre stat și sat prin intermediul legislației cooperăției promulgate de actorii politici români. O analiză a istoricului bogat al legislației cooperatiste românești de la începuturile ei (1903) până în perioada interbelică in-

dică o asumare a unui rol tutelar de către stat în această perioadă în chestiunea cooperăției, o consolidare continuă a funcției sale de coordonare și control, dar și o nestatornicie a etajului superior al structurii instituționale prin care acesta își exercita această funcție. Dincolo de acestea, sunt subliniate drept deficiențe ale demersurilor statului dese modificări legislative, precum și subordonarea politicilor promovate unor grupuri de interese politice. Dominat de preocupările privind rezolvarea „chestiunii țărănești” statul ajunge să încalce un principiu fundamental al cooperăției – cel al autonomiei sale. Intervenționismul statului duce la o artificializare a întreprinderilor cooperative. În fapt, „statul poate facilita dezvoltarea mișcării cooperatiste dar nu se poate substitui idealului cooperativ în organizații specifice de coagulare a spiritului de înțajutorare” (Larionescu, 2013, 145). Iată de ce, în ciuda relativei ample a mișcării cooperatiste în România până în pragul celui de-al Doilea Război Mondial, datorită supradimensionării cooperăției de credit și subdezvoltării celorlalte tipuri de organizații cooperatiste, impactul acesteia pentru transformarea agriculturii românești nu este unul semnificativ.

Cel de-al 10-lea capitol cuprinde o prezentare pe scurt a unui studiu realizat de M. Larionescu în 1971 și 1973 în două cooperative înființate sub regimul comunist și în direcțiile agricole a

două județe. Disfuncționale, cooperativele ce copie modelul colhozurilor sovietice își pierd în această epocă pe deplin legitimitatea. Ampla și violenta campanie de colectivizare a agriculturii în urma căreia aceste cooperative sunt înființate are drept prim rezultat o destructurare a comunităților rurale românești și o demotivare puternică a participării la muncile agricole. Cooperativele de producție astfel înființate sunt disfuncționale nu doar economic, ci și organizațional. În interiorul acestora apare o stratificare a lucrătorilor în principal pe criterii de gen și de apartenență politică, marea majoritate a membrilor cooperativei, constituită mai ales din femei neînregimentate în P.C.R., fiind exclusă în ceea ce privește accesarea informațiilor, luarea deciziilor și ocuparea posturilor mai stabile și mai bine remunerate sau de conducere. Problemele agricultorilor cooperatori în perioada socialistă nu se opresc însă aici – slab remunerați, ei sunt încadrați într-un sistem de asigurare special ce le asigură venituri cu mult sub necesare pentru un trai decent.

În fine, ultimul capitol este destinat concluziilor, reprezentând, în fapt, o sinteză a întregii lucrări, intenționând să ofere „deschideri spre noi repere de investigație a cooperăției în sistemul economiei sociale” (Larionescu, 2013, 141).

Alina Juravle